

טופל אדום טפיל מדברי נדיר (מרץ 2021)

ערגה אלוני

טופל אדום הוא צמח טפיל רב שנתי המשתייך למשפחת הטופליים -Cynomoriaceae, לסדרת Saxifragales, לסוג *Cynomorium* בו הוא מהווה בארץ מין יחיד. (Bellot et al 2016). במאה ה-16, חשבו שהצמח הוא פטריה מלטזית בשם Balanophoraceae.

טופל אדום- מימין: צמח צעיר באדמת המדבר. משמאל שני פרטים בוגרים במלחה צילמה ערגה אלוני ©

הצמח הוא גיאופיט מדברי בעל קנה שורש מעובה שרוב חייו הוא מצוי בקרקע ותלוי בפונדקאי המארח. הוא נטפל בעיקר למינים: **אוכם מצרי, אשל היאור, ימלוח פגום, מלחית אשונה ומלוח קיפת**. (Zohary. 1966: פינברון-דותן, דנין, 1991: פרגמן- ספיר, 2006), הצמח מחדיר מצוצים- שהם שורשים קצרים, לתוך שורשי הפונדקאי באמצעותם הוא יונק מהפונדקאי ישירות מים סוכרים ומינרלים, המאפשרים לו לגדול (זהרי 1987).

לאחר הגשם הוא מעלה מעל פני הקרקע תפרחת דמוית אשכול זקופה ובשרנית בעובי 2-6 ס"מ, ללא עלים, צבעה חום אדום, מתנשאת לגובה 15-30 ס"מ. הפרחים צצים בהיקף התפרחת, יכולים להיות חד או דו מיניים זעירים. העטיף בן 1-5 אונות. פרחי הזוויג הזכרי בעלי עטיף ואבקן 1 בצבע סגול אדום. האבקן זקוף וגבוה המאבק אדום בולט. פרחי הזוויג הנקבי בעלי עטיף בן 3-6 אונות או שהוא חסר. השחלה שקועה בת מגורה אחת. הפרחים מפיצים ריח המושך בעיקר זבובים. לאחר האבקה האבקנים מתייבשים ובשחלה מתפתח פרי שהוא אגוזית עטופה באונות העטיף נושאת בראשה שריד של עמוד עלי קצר. הצמח פורח מפברואר עד יולי, צמח יבש נשאר במקום גידולו זמן ממושך.

טופל אדום-מימין: צמח בשיא פריחה. משמאל: אבקן פרח זכרי ובחזית (הכתם הכהה) פרח נקבי צילמה ערגה אלזוני ©

שימושים בצמח: בעבר, בשל הצורה הפאלית של התפרחת הצמח היה בשימוש לצרכי מרפא ותרופה לבעיות מין שונות (גרנות, 2014) כמו כן, צבעו האדום שימש תמריץ למחשבה שהוא ירפא מחלות בדם או כאלה המועברות באמצעותו. במאה ה-19 הצמח שימש למטרות נוספות: אכילת צמח מיובש כתוש, שימש לטיפול בכיב וקיבה. צמחים טריים נאכלו על ידי הבדואים. הצמח קולף והחלק הפנימי העסיסי נאכל. כמו כן מהפרחים הפיקו צבע אדום לצביעת אריגים. (Zucca et al 2013: Dharmananda 2017) חומרים פעילים בצמח הם: גליקוזידים אנתוציאניים, ספונינים טריטרפנואידים וליגנינים. נמצא שפרטים הגדלים בסרדיניה הכילו כמרכיבים עיקריים-חומצה גאלית וציאנידין-3-O-גלוקוזיד.

הצמח נדיר, גדל במדבר בקרקעות חוליות, באזורים מלוחים ובשולי מדבר. מגיע לדרום רמת הגולן באזור אל חמה. תפוצתו בארץ מוגבלת למזרח הנגב ולבקעה, הערבה ועד לבקעת כנרות. המין יחיד בסוגו ובמשפחתו.

תפוצתו בעולם באזור מזרח ים תיכון: א"י כולל הגולן, סוריה ירדן איראן, ערב הסעודית, עירק אפגניסטן מוגוליה קזחסטן, קירגיזסטן וצפון-מרכז סין. בצפון אפריקה: מצרים, סיני אלג'יריה תוניס, מרוקו. בצפון אגן הים התיכון; ספרד, מלטה, האיים הקנריים, פורטוגל, דרום איטליה, סרדיניה, סיציליה,

גרנות י. 2014. צמחי הנגב ברפואה האיטלמית הקדומה וברפואה העממית הבדואית.
הוצאת אופיר. עמ' 106-108

זהרי מ. 1987. כל עולם הצמחים הוצאת עם עובד (הדפסה שלישית) עמ' 466-467.

פינברון-דותן נ. דנין א. 1991. המגדיר לצמחי-בר בארץ-ישראל. כנה. ירושלים.

פרגמן-ספיר א. 2008. צמחים מוגנים בישראל. "אחוה" ירושלים.

Bellot S. Cusimano N. Luo S. Sun G. Zarre S. Gröger A. Temsch. E. Renner S S. 2016. "Assembled Plastid and Mitochondrial Genomes, as well as Nuclear Genes, Place the Parasite Family Cynomoriaceae in the .Saxifragales". Genome Biology and Evolution. 8 (7): 2214-2230

Angiosperm Phylogeny Group (2016), "An update of the Angiosperm /11 Phylogeny Group classification for the orders and families of flowering .plants: APG IV", Botanical Journal of the Linnean Society, 161 (2): 105-120

Zohary M. 1966. Flora Palaestina. The Israel Academy of Sciences and humanities Jerusalem vol 1 p 51-50

Zucca P. Antonella Rosa A. Carlo I. Tuberoso G. Piras A.. Rinaldi AC. Sanjust E. Dessì MA. .17 Rescigno A. 2013. "Evaluation of antioxidant potential of "Maltese mushroom" (Cynomorium coccineum) by means of multiple chemical and biological assays". N utrients. 5 (1): 149-161

Dharmananda s. 2017. Institute for Traditional Medicine, Portland, Oregon: Cynomorium, Parasitic Plant Widely Used in Traditional Medicine.

<http://www.itmonline.org>

=====

כל הזכויות שמורות ל"כלנית" ©

לציטוט: אלוני ע 2021 טופל אדום *Cynomorium coccineum* טפיל מדברי נדיר (מרץ)

2021). פורחי החודשי, כתב-עת "כלנית", מספר 8.

<https://www.kalanit.org.il/cynomorium-coccineum-03-2121>

=====